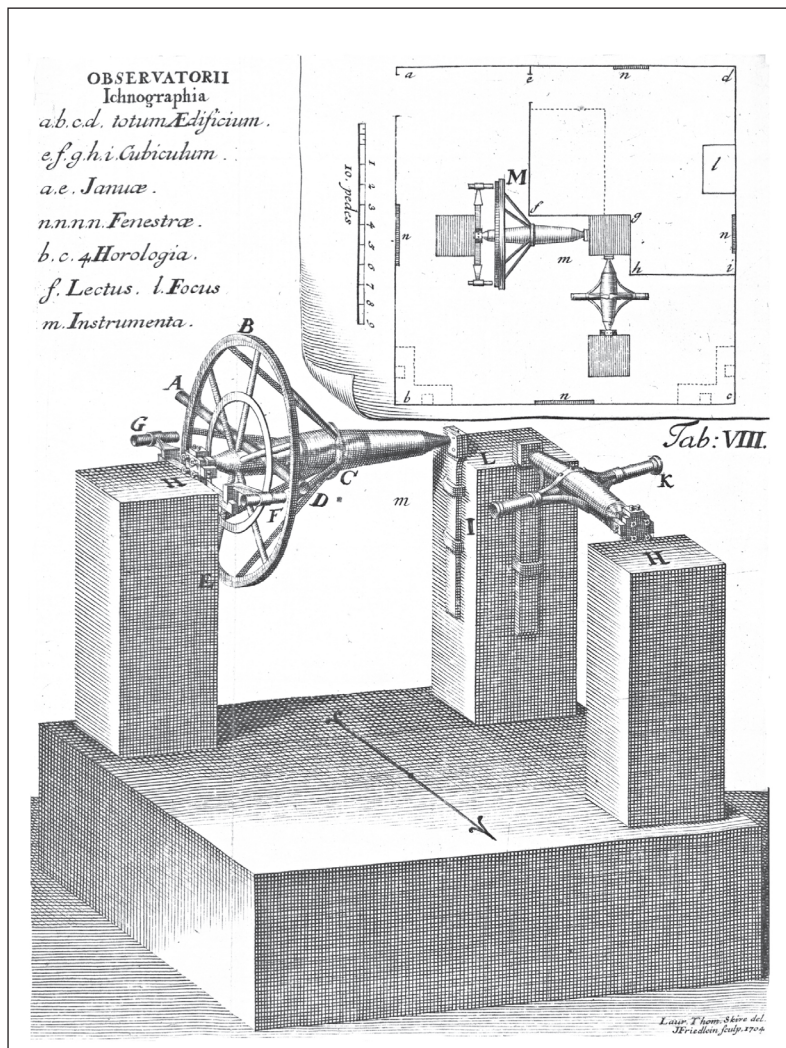

NYHEDSBREV

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 15
(ISSN: 2445-9984). Redaktionen afsluttet primo oktober 2021
Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen
Redaktion:

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk · 30 24 35 48
Peter Zeeberg · pz@dsl.dk · 22 26 89 09

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Christians Brygge 1, 1219 København K
Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14
Mail: sekretariat@dsl.dk · Telefon: 33 13 06 60
Hjemmeside: dsl.dk

Forsiden: Ole Rømers observatorium i Vridsløsemagle. Meridiancirklen
ses til venstre. Kobberstik af Laurits Skive (1704). Se s. 9.

PRESSEKLIP

»Minister er skuffet over ordbog. Justitsminister Nick Hækkerup er skuffet over den nye udgave af Den Danske Ordbog. 'Der er kommet masser af nye ord med, og nogle kendte ord har fået nye betydninger. Fint nok. Men slår man op under 'overvågning' leder man forgæves efter betydningen 'frihed'. Og det er for ringe, synes jeg', siger Hækkerup.«
»At Tænke Sig« i *Politiken*, 19. juni 2021

»[...] Mindre kendt er [...] [Leonora Christinas] såkaldt franske selvbiografi. Det råder Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nu bod på med en flot dobbeltudgivelse: Den ene bog er en ukommenteret udgave af værket, imponerende oversat til moderne dansk af Marita Akhøj Nielsen og Lene Schøsler, den anden er en rigt illustreret og kommenteret udgave med den franske originaltekst og den danske oversættelse sat over for hinanden. Sidstnævnte er en æstetisk tiltalende udgivelse [...]. Så langt så godt er der al mulig grund til at kippe med flaget og glædes over det solide værk, der nu har set dagens lys.«

Anne Lise Marstrand-Jørgensen i *Weekendavisen*, 27. august 2021

»Jeg er pavestolt. Det er jeg, fordi jeg, der ikke har dansk som modersmål, har fået besked om, at jeg er blevet indvalgt som medlem af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.«

Monica Wenusch i en kronik i *Kristeligt Dagblad*, 26. september 2021

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab udgiver dansk litteratur af mange slags, fra mange tider, på flere sprog. Vores varemærke er den grundigt gennemarbejdede – nogle vil sige nørdede – autoritative tekstudgave. Man skal kunne stole på vores udgaver.

Vi varetager dermed en væsentlig kulturarvsopgave, og det har vi gjort siden grundlæggelsen i 1911. Det nye er at flere og flere af vores tekstudgivelser er digitale. Derfor er vi ved at opbygge en tekstudgivelsesplatform, et netsted som kan rumme mange forskellige typer af tekster – middelalderlige romaner, reformationstidens danske salmer, Tycho Brahes latinske digte, Herman Bangs breve, Niels Bohrs breve, Gustaf Munch-Petersens digte – for nu blot at nævne hvad der her fra begyndelsen bliver tilgængeligt på netstedet. Også ældre DSL-udgivelser vil efterhånden kunne lægges ind på det.

Tanken er at det nye netsted skal rumme de mange slags tekster i et fælles format, udgivet filologisk forsvarligt og med gode søge- og navigationsmuligheder – og, ikke mindre vigtigt, præsenteret læsbart og appetitvækkende.

Det er der brug for – og vel at mærke ikke bare i vores egen lille DSL-verden. Både forskere og institutioner efterspørger et stabilt og troværdigt netsted hvor de kan publicere tekster der i bred forstand tilhører den danske litterære kulturarv, frit tilgængeligt for læserne og under løbende kuratering.

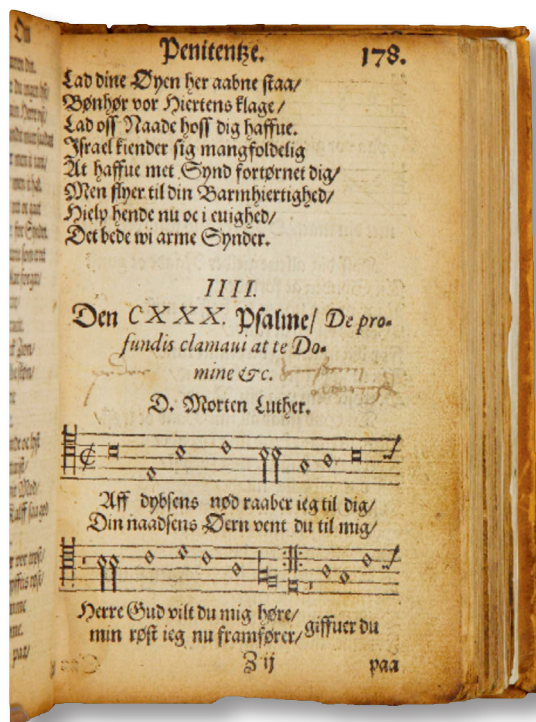
Vi er åbne over for at indlemme eksterne udgivelser. Men vi skal ikke bare være et 'teksthotel'. Det er afgørende at vi kan stå inde for den filologiske standard, og derfor vil sådanne udgivelser altid blive til i dialog, eller ligefrem samarbejde, med os. Man skal kunne stole på de tekstudgaver der ligger på vores netsted.

Hermed vil vi kunne løfte en ny side af den særlige kulturarvsopgave vi altid har varetaget.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Man kan synes der er langt fra halvfjerdsernes folkrock til 1500-tallets salmer. Men spørgsmålet i marginen her – fra Don McLeans »American Pie« (1971) – kunne være stillet af Claus Mortensen Tøndebinder, Frands Vormordsen, Niels Jespersen, Hans Thomissøn eller en af de andre danske salme- og messebogsredaktører. I 1971 fik spørgsmålet intet svar, men reformatorerne havde sikkert udbrudt »Ja!« med overbevisning om salmesangens frelsende evne. Det er velkendt at den lutherske menighedssang var en grundsten i reformationen. Og med DSL's nye hjemmesider salmer.dsl.dk og melodier.dsl.dk er det nu muligt at komme tæt på det fascinerende materiale.

Som en nyskabelse suppleres den digitale tekstudgave af en melodidatabase der rummer musikhistoriske oplysninger om 463 melodier. Det er det samlede korpus af de nodeoptegnelser der optræder i fem salme- og fire messebøger fra perioden 1529-1573. Da noderne er digitalt opmærket, er det muligt at søge på tværs af alle salmemelodierne – ikke kun efter salmetitler, men også ved at indtaste tonefølger, melodiens stigninger og fald eller bestemte noder.

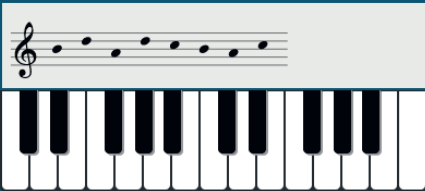

Det er første gang DSL udgiver melodier digitalt, men teknikken og opmærkningen der bygger på det internationale Music Encoding Initiative (MEI), vil med fordel kunne udnyttes i fremtidige projekter, fx salmemelodier fra senere tider, romantikkens sange og lieder, eller til en digital udforskning af danske folkeviser.

Salmemelodier

DANSKE REFORMATIONSSALMER 1529-1573

Titel Tonenavne Kontur Noder

Begynder med... Eksakt match

Alle transpositioner Tillad 1 afvigelse

Ignorer tonegentagelser Tillad 2 afvigelser

Søg Nulstil

Afgræns søgning >

Fundet: 3

Af dybsens nød råber jeg til dig (Den danske salmebog, 1569)

1 forekomst

Aff dybsens nød raaber ieg til dig/ Herre Gudvilt du mig hø - re/
Din naadsens Øern vent du til mig/ min røst ieg nu fram-fø - rer/ giff-uer du paa vor gjer-ninger act/
at heff-ne Syn -den met din mact/ O Herre huo kand det taa - le.

Den musikalske side er ikke projektets eneste nyskabelse. Alle tekster kobles ord for ord til en 'superordbog', en ressource der sammenkobler flere af DSL's digitale ordbøger. Herved understøttes læsningen af teksterne, der er centrale for vores forståelse af reformationen.

Ny forskning er fremlagt i indledningerne til de enkelte bøger og i en række artikler og foredrag. Uden for den lærde verden har projektet allerede nydt opmærksomhed ved velbesøgte koncerter over hele landet, og en cd med Musica Ficta forberedes.

Projektet »Musik og sprog i reformationstidens danske salmesang« er støttet af Carlsbergfondet og Velux Fonden.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk og Bjarke Moe · bmoe@dsl.dk

Det var Georg Brandes' essay om Friedrich Nietzsche, der grundlagde den internationale interesse for den tyske filosof. Essayet, »Aristokratisk Radikalisme«, udkom på dansk i 1889 og det følgende år på tysk. I 1887 havde Brandes indledt en intens brevvæksling med Nietzsche, der brat sluttede i januar 1889, da et psykisk sammenbrud lammede Nietzsches åndsevner resten af hans liv.

Til trods for essayets epokegørende karakter har manuskriptet til de fem tilgrundliggende forelæsninger på Københavns Universitet i foråret 1888 aldrig været offentliggjort. Springet fra forelæsningerne til den

Georg Brandes (Wikimedia Commons)

trykte artikel er værd at se nærmere på, for her kan man følge kritikeren ved arbejdsbordet, se, hvordan pointerne tog deres første form – og ved at sammenholde dem med den omarbejdede tekst i essayet se, hvordan indlevelsen i Nietzsches tankegang brydes til fordel for refleksion og forbehold.

Med forelæsninger og essay havde Brandes introduceret tidens nye filosof og sat en ny, aristokratisk dagsorden. Den blev skarpt imødegået af den danske filosof Harald Høffding, der under overskriften »Demokratisk Radikalisme« satte principielt fokus på velfærdsprincippet. Brandes replicerede, men i bl.a. den tyske version »Aristokratischer Radicalismus« fra 1890 kan man se, at han ved udeladelser og tilføjelser stiltiende tog flere af Høffdings indvendinger til efterretning.

Brandes' Nietzsche-forelæsninger fra 1888 har ikke været udgivet tidligere. Nu foreligger en videnskabelig udgave af såvel forelæsningerne som essayet. Den 570 sider store bog, der af hensyn til emnets internationale interesse er dobbeltsproget dansk-tysk, er udarbejdet af Per Dahl og Gert Posselt, der i indledningen bringer mange nye oplysninger frem. Forlaget Schwabe i Basel står for bogens salg og distribution, også i Danmark – såvel i fysisk form som i e-bogsformat.

Med denne udgivelse af manuskriptet til forelæsningerne og af flere supplerende tekster åbnes der for en ny og mere nuanceret forståelse af Nietzsche-receptionens tidlige stadier såvel i Danmark som i de tysktalende lande. Udgivelsen er støttet af Carlsbergfondet.

Gert Posselt · gp@dsl.dk

Per Dahl · litpd@cc.au.dk

Friedrich Nietzsche (Wikimedia Commons)

MERE SKIDT END GODT!

Sentimentanalyse, også kaldet ‘opinion mining’, er en populær sprogteknologisk analysemetode. Formålet er at klassificere en tekst som enten negativ, positiv eller neutral, fx for at opnå viden om brugeres holdning til et produkt eller om spændingsudviklingen i et litterært værk. Et afgørende datagrundlag er oplysninger om de enkelte ords iboende værdiladning. For dansk har man hidtil anvendt ordlister oversat fra engelsk, men i et forskningsprojekt finansieret af Carlsbergfondet har DSL og Center for Sprogteknologi (KU) nu udviklet en omfattende liste på basis af *Den Danske Begrebsordbog*. Denne liste, *Det Danske Sentimentleksikon*, indeholder oplysninger om godt 14.000 værdiladede danske ord. I lighed med tilsvarende ordlister for andre sprog indeholder den langt flere negative ord, nemlig hele 62 % – fx *lortevejr*, *ækelhed*, *løgnhals*, *ørkenvandring* og *ukultiveret*. Blandt de 38 % positive ord finder vi bl.a. *glædesudbrud*, *gennemsolid*, *suveræn*, *strålende* og *supergod*.

Sanni Nimb · sn@dsl.dk

NY FORMAND FOR DSL'S BESTYRELSE

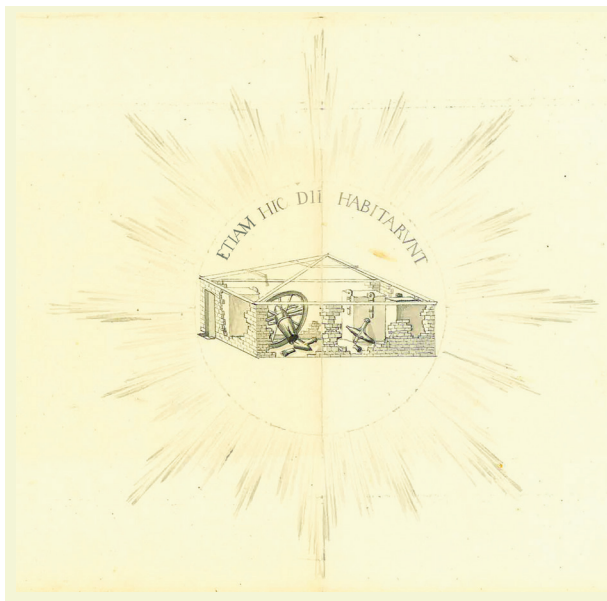

Fotograf: Rasmus Rønne.

På Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs årsmøde i september valgtes dr.phil. Johnny Kondrup til ny formand for selskabets bestyrelse. Johnny Kondrup (f. 1955) er professor i nordisk litteratur ved Københavns Universitet. Blandt hans primære forskningsinteresser er editionsfilologi og editionshistorie. Senest har han været hovedredaktør af det netop afsluttede storværk *Dansk Editionshistorie 1-4* (Museum Tusulanums Forlag 2021).

Johnny Kondrup afløser Chr. Gorm Tortzen, klassisk filolog og lektor emeritus, der med stort engagement har beklædt formandsposten siden 2011.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Også her har der boet guder. Fantasidegning af ruinen af Ole Rømers observatorium i Vridsløsemagle vest for København (ca. 1765), som afslutter en anonym indberetning til Videnskabernes Selskab. På dette tidspunkt var instrumenterne for længst flyttet til Rundetårn, og huset var nedbrudt.

TRE AFGØRENDE DAGE I 1706

I en hektisk uge i oktober 1706 gennemførte astronomen Ole Rømer og hans stab nogle epokegørende observationer i det nye observatorium, han havde opført i Vridsløsemagle. Observatoriet var en nyskabelse: Dets vigtigste instrument var et stort, drejeligt hjul, *rota meridiana*, som var orienteret nord-syd; gennem påmonterede kikkerter kunne observator dag og nat registrere alle stjerners passage over meridianen, notere højden og med ure angive passagetidspunktet. Hermed kunne enhver stjerne beskrives ved to koordinater.

Tre dage godt vejr sikrede denne observationsrække, *Triduum*, en plads i astronomi-historien. Rømers formål var nemlig dobbelt: Han ville bevise præcisionen i instrumentet og fremlægge et så nøjagtigt stjernekatalog, at fremtidens astronomer med sikkerhed ville kunne afgøre, om verdensrummet er en konstant størrelse, eller om det forandrer sig. Det gør det.

Nu udkommer alle kilder til de skelsættende observationer i tre bind ved Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Christian Gorm Tortzen. Udgivelsen er støttet af Carlsbergfondet.

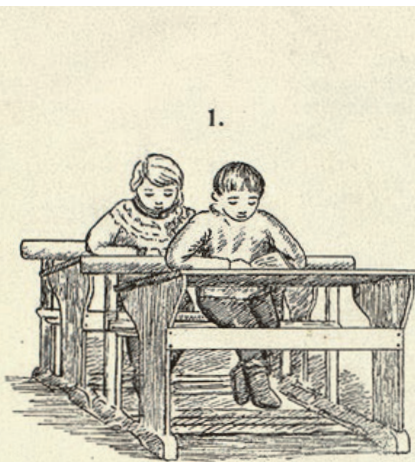
Chr. Gorm Tortzen · gorm.tortzen@gmail.com

DANSK I SAMSPIL

Bind 5 af *Dansk Sproghistorie* udkommer 5. november 2021.

Der tales og har været talt dansk mange steder ude i verden, og der har været talt og tales mange andre sprog end dansk i Danmark. Dette forhold har *Dansk Sproghistorie* viet særlig opmærksomhed i et eget bind med titlen *Dansk i samspil*. Bindet dykker ned i de to hovedtemaer *Dansk i verden* og *Andre sprog i Danmark*.

I vikingetiden og middelalderen satte dansk sprog sig spor i stednavne i England og i Normandiet; siden har det fået betydning for den sproglige situation i Norge, i Island og på Færøerne, ligesom det i nyere tid har sat aftryk i danske udvandreres sproglige virkelighed i USA, Canada og Argentina.

1.

En pige.

En dreng.

Det er en dreng. Det er en pige. Det er en lærer. Se paa drengen. Se paa pigen. Se paa læreren. Det er et bord. Det er en bænk. Det er en stol. Se paa bordet. Se paa stolen. Se paa bænken.

2.

Det er en bog. Drengen har en bog. Pigen har en bog.

Se her! Jeg tager bogen. Jeg lægger bogen. Peter, tag bogen. Læg bogen. Godt! Se, det er en pen og et penneskaft. Tag pennen og penneskaftet. Læg pennen. Læg penneskaftet.

3.

Se her, allesammen! Det er en tavle. Jeg peger paa tavlen. Sika, peg paa tavlen. Det er en svamp.

I Danmark har især latin, nedertysk og fransk haft en rolle, og i nyere tid er sprog som polsk og jiddish blevet brugt af særlige grupper. I bindet beskrives også de nyeste indvandrer-sprog som for eksempel kurdisk og urdu.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

I 1925 indførtes dansk som undervisningsfag i den grønlandske børneskole. For at ligestille grønlænderne med borgerne i det øvrige Danmark intensiveredes danskundervisningen efter grundlovsændringen i 1953, hvor Grønlands status som koloni ophørte. Aage Bugges Dansk Læsebog for grønlandske Skolebørn (1926) blev brugt i undervisningen.

KNUT HAMSUN: *SULT*

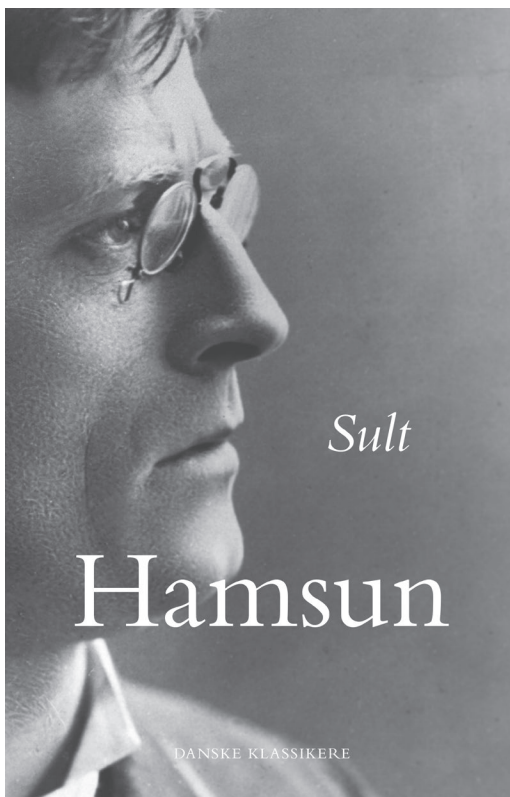
I juli 1888 bosatte en norsk forfatter sig i København. I et lejet værelse i Sankt Hans Gade – »paa en Kvist, hvor det blæser gennem Væggene«, uden mad, skrev han de første sider om »Sultens Nuancer, et sultende Menneskes skiftende Sindstilstande«. Dette stykke blev samme år trykt anonymt i det radikale *Ny Jord* og blev det store samtaleemne i byens litterære kredse. Efter mange strabadser udkom romanen *Sult* endelig den 5. juni 1890.

Hermed fik Knut Hamsun (1859-1952) sit store gennembrud og placerede sig som en central figur i den nye psykologiske digtning, der gjorde op med 1880'ernes sociale realisme: »Jeg har gjort et Forsøg paa at skrive – ikke en Roman, men en Bog, uden Giftermaal, Landture og Bal hos Grosserereren, en Bog om en ømtaalig Menneskesjæls fine Svingninger, det sære, ejendommelige Sindsliv, Nervernes Mysterier i en udsultet Krop.« Romanen om den omstrefende sultekunstner har et glitrende overskud, en stærk intensitet og en sublim kreativitet. Fuld af energi og fordomme. Et værk, man ikke kan læse uden at få mærker af det.

Sult er et af den moderne romans første hovedværker, og dens fortælle teknik, dens stream of consciousness og dekonstruktion af plottet er symptomatisk for romanens formhistorie i det 20. århundrede. Læst og beundret af Paul Auster, André Breton, Charles Bukowski, André Gide, Maxim Gorkij, Ernest Hemingway, Herman Hesse, Franz Kafka, Thomas Mann og Henry Miller blev romanen en milepæl i den moderne litteratur i det 20. århundrede. *Sult* er kult.

Sult har ikke tidligere foreligget i en kritisk og kommenteret udgave. I udgaven i *Danske Klassikere* gengives romanen kritisk efter førsteudgaven fra 1890, og tidsskriftstykket bringes i et tillæg. Tekststudigivelse og noter ved Elizabeth Møller Christensen, efterskrift ved Peer E. Sørensen.

Jesper Gehlert Nielsen · jgn@dsl.dk

Danske Klassikere er finansieret af Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

EN GÅDE

Da latin kom til Danmark sammen med kristendommen for små 1000 år siden, mødte det en skriftkultur, runerne, som stod så stærkt at de også blev brugt til at skrive latin med, fx tekster med belærende indhold. Den viste indskrift på en hjortetak fra omkring år 1300 lyder i normaliseret latin *Floribus et lignis quoddam mirabile vas fit* 'Man laver et vidunderligt kar af blomster og træ'. Det er første del af en kendt gåde hvis fortsættelse er at 'hvad enten det er tomt eller fuldt, så vejer det det samme'. Læs mere i Peter Zeebergs kapitel om brugen af latin i Danmark i bind 5 af *Dansk Sproghistorie* (2021). Svaret på gåden er i øvrigt en skrive tavle af voks på træ.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

UNDER STREGEN

Slår man *corona* op i *Gammeldansk Ordbog* lærer man – fordi DSL's ordbøger er koblet sammen – at ordet i dag er uddødt. Det kan næppe have undgået nogens opmærksomhed at det har været temmelig livskraftigt de seneste år. Men dels er sammenkoblingen foretaget flere år før covid-19 begyndte at hærge og *Den Danske Ordbog* derfor var nødt til at indføre ordet, dels er den eneste danske forekomst i middelalderen blot det latinske ord *corona* 'krone, krans' i danske omgivelser. Det hedder i et lægeråd mod hovedpine: »Ffor howetverk. Er dild bæst at haffwæ bag i howet. Ffor thet same dwger corona giord aff iernyrwther oc sath ower howet forthi hwn borttager all howetværk«. Altså: mens dild er bedst placeret på baghovedet, er en krans flettet af jernurt over hovedet også godt, faktisk bedre, må man tro, for den fjerner al hovedpine. Rådet er hermed givet videre.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk